

TERMINOLOGIA RELIEFULUI ÎN TEXTELE BIBLICE ROMÂNEȘTI*

MIHAELA MARIN

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București
marin.rmibaela@gmail.com

Abstract: This paper analyzes the most frequent relief form words from the lexical semantic and morphological points of view. These terms appear in Romanian religious texts from the 16th-18th and 20th centuries. We are trying to reveal their linguistic particularities, origin and translators' preferences. Words were classified taking into consideration their meanings and origins.

Keywords: relief, terminology, Bible, religious, old, semantics.

1. Introducere

În paginile care urmează propunem o analiză lexico-semantică, morfologică și etimologică a câtorva elemente semnificative aparținând terminologiei formelor de relief întâlnite în textele religioase românești din secolele al XVI-lea – al XVII-lea și al XX-lea, în scopul de a evidenția atât frecvența și particularitățile acestora, cât și preferințele traducătorilor pentru unele sau altele dintre lexemele pe care le avem în vedere. Corpusul pe baza căruia am analizat cuvintele reunește contexte extrase din *Codicele Voroneșean*, *Palia de la Orăștie*, *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Hurmuzachi*, *Psaltirea* lui Coresi, cea a lui Dosoftei, *Noul Testament* (1648), *Tetraevanghelul* lui Coresi, *Biblia* (edițiile integrale din 1688 – reeditată în 1988 –, 1938). Pe baza citatelor comparate am identificat sensurile numelor comune folosite în textele din cele trei secole, trăsăturile morfosintactice, stilistice și prezența acestor cuvinte în unități frazeologice.

2. Clasificarea termenilor

Terminologia formelor de relief poate fi clasificată în: a) elemente terestre: *câmp*, *câmpie*, *colină*, *deal*, *înălțime*, *munte*; b) elemente de vegetație: *codru*, *măgură*, *pădure*; c) elemente acvatice: *apă*, *lac*, *mare*, *pârâu*, *râu*. Clasificarea propusă se bazează pe trăsătura comună a componentelor fiecărui subcâmp. Astfel, cuvintele de sub a) au ca termen generic ‘înălțime’, cele de sub b) ‘relief înalt împădurit’, iar cele de sub c)

* *Relief terminology in the Romanian Biblical Texts*

‘apă’. În cazul lui c) distingem două subclase de lexeme, *lac*, *mare*, *baltă* (caracterizate prin semul comun ‘apă stătătoare’) și *pârâu*, *râu* (având semul comun ‘apă curgătoare’).

3. Semantismul elementelor lexicale

a) Elementele terestre sunt grupate în jurul conceptului de ‘înălțime’. În sens denotativ, termenul desemnează formele de relief de diferite altitudini (*deal*, *munte*, *colină*), iar, în cel conotativ, trimite la Dumnezeu și la ideea de spiritualitate în general.

Înălțime desemnează: **1.** ‘Distanță de la nivelul pământului (sau de la un nivel orizontal) până la un punct situat deasupra lui; altitudine, cotă’: Ps. 102:11: B1688 „După *înălțimea* ceriului de la pământ au întărit Domnul mila Lui”. Cf. PS „Că după *înaltul* ceriului de pământ, învrătoșe Domnul meserearea Sa”; PH „Ce că e după *înraltul* ceriului de la pământ întărit-au Domnul mila Sa”; COR. PS. „Că după *înaltul* ceriului de pământ învrătoșă Domnul milostea Sa”; DOS. PS. „Pre cât stă ceriul *departe*,/ De pământ de să desparte,/ Pre-atâta ș-au pusu-ș Domnul Mila Sa”; B1938, B1988 „Cât este departe cerul de pământ, atâta e de mare mila Lui”. **2.** ‘Zid despărțitor’: 1Mac. 12:36: B1688 „Să înalțe *înălțime* mare în mijlocul marginii și al cetății”. Cf. B1938 „Să zidească un *zid înalt* între cetate și oraș”; B1988 „Să înalțe *zid mare* între cetățuie și oraș”. **3.** ‘Loc înalt; vârf, culme’: Ier. 30:18: B1688 „Și va zidi cetate pre *înălțimea* ei”; B1938 „Cetatea va fi rezidită pe *muntele* ei”; B1988 „Cetatea va fi zidită iar pe *dealul* său”. **4.** ‘Dumnezeu; Sfânta Treime’: Marc. 11:10: B1688 „Osanna Întru *înălțime!*”; TETR. „Osana, întru *nalt!*”; NT „Osanna, întru *înălție!*”; B1938, B1988 „Osana întru cei de sus!”. **5.** ‘Duhul Sfânt’: Is. 32:15: B1688 „Va veni preste noi *Dub de la înălțime!*”; B1938, B1988 „Se va turna nouă din *Dubul cel de sus!*”. **6.** ‘Templul lui Dumnezeu’: 1Paral. 29:4: B1688 „Aur [...] am dat la Casa Dumnezăului meu la *înălțime!*”; B1938 „Aur [...] dăruiesc templului Domnului”; B1988 „Dau [...] aur [...] templului Dumnezeului meu”. **7.** ‘Cer, văzduh’: Is. 38:14: B1688 „Ochii miei căutând la *înălțimea* ceriului”; B1938 „Ochii mei [...] căutând în *sus!*”; B1988 „Ochii mei [...] uitându-se în *sus!*”; Is. 40:26: B1688 „Căutați la *înălțime* cu ochii voștri”; B1938, B1988 „Ridicați ochii în *sus!*”; Eccles. 51:25: B1688 „Mânil mele le-am întinsu cătră *înălțime!*”; B1938 „Întins-am mâinile mele către *cer!*”; B1988 „Mânil mele le-am întins spre *înălțime!*”. **8.** ‘Dumnezeu Mântuitorul la vreme de ispită’: Ps. 143:7: B1688 „Trimite mâna Ta dentru *înălțime*, [...] și mă mântuiește”. Cf. PS „Tremete mâna Ta de *sus* [...] și izbăvește-me”; PH „Tremete mâna ta de *sus* [...] și me izbăvește”; COR. PS. „Tremeate mâna Ta de *sus*, și izbăvește-mă”; DOS. PS. „De *deasupra* să-ț slobozăști mâna [...] să mă scoț, Doamne, din tot toiul/ Și de ape ce vin cu pohoiul”; B1938 „Întinde mâna ta din *înălțimea* cerului [...] scapă-mă [...] din mâna celor streini” (B1988 *străinilor*). **9.** (Fig.) ‘Slava lui Dumnezeu’: Eccles. 43:1: B1688 „Înălțarea *înălțimei* [...] vederea ceriului”; B1938 „Străvezia *tărie* a cerului este!”; B1988 „Mărirea *înălțimii* este curăția cerului”. **10.** (Fig.) ‘Sfârșitul vieții omului’: Is. 38:10: B1688 „Întru *înălțimea* zilelor mele merge-voiu în porțile iadului”; B1938 „În *miezul* vieții mele, trebuie să mă pogor la porțile împărăției celor

morți”; B1988 „Mă duc la *amiaza* zilelor mele, la porțile locuinței morților”. 11. (În opoziție cu *adâncare*, *iad*, *șeol*) ‘Rai’: Is. 7:11: B1688 „Semn de la Domnul Dumnezeuul tău: întru adâncare, au întru *înălțime*”; B1938 „Semn de la Domnul Dumnezeuul Tău [...] în adâncimile Șeolului, sau [...] întru *înălțime*!”; B1988 „Semn de la Domnul Dumnezeuul tău, în adâncurile iadului sau în *înălțimile* cele de *sus*”. 12. (Fig.) ‘Mândrie’: Is. 2:17: B1688 „Se va smeri *înălțimea* oamenilor”; B1938 „*Fala* (B1988 *mândria*) omului va fi pogorâtă”.

Sinonimele contextuale ale substantivului *înălțime* sunt: *înalt* (*înralt*), *departe* (sens 1); *zid* (sens 2); *munte*, *deal* (sens 3); *nalt*, *înălție* (sens 4); (*Dubul cel de*) *sus* (sens 5); *sus*, *înalt* (sens 7); *sus*, *deasupra* (sens 8); *slavă*, *tărie* (sens 9); *miez*, *amiază* (sens 10); *înălțime* (sens 11); *fală*, *mândrie* (sens 12). Folosit în sens pozitiv, lexemul *înălțime* desemnează conceptele de ‘(slavă a lui) Dumnezeu’; ‘Cer’; ‘templul Domnului’, ‘Rai’, iar în sens negativ are înțelesul ‘mândrie pierzătoare de suflet’.

Câmp are înțelesurile: ‘Porțiune de câmpie mărginită de două văi principale; spec. teren cultivat; totalitatea ogoarelor din preajma unei așezări umane’: Fac. 3:18: B1688 „Vei (PO *ver*) mânca iarba *câmpului*”; B1938 „Să mănânci buruienile *câmpului*”; B1988 „Te vei hrăni cu iarba *câmpului*”.

Termenul *câmp* apare în toate versiunile textului biblic.

Câmpie înseamnă ‘șes, câmp’: Ps. 77:48: DOS. Ps. „În Taneós, în [...] *câmpie*”; PO „La *câmpii* Taneoseei”; COR. Ps., B1688 „În *câmpul* lui Taneos(u)”; B1938 „În *câmpia* Țoanului (B1988 *lui Taneos*)”; 1 Mac. 3:40: B1688 „Aproape de Emmaus, la pământul *câmpiei*”; B1938 „În *șes*, lângă Emaus”; B1988 „Aproape de Emaus în *câmpie*”.

Echivalentele de traducere ale substantivului *câmpie* sunt *câmp* și *șes*.

Deal este utilizat cu sensurile: 1. ‘Formă de relief cu o altitudine de 200-800 m’: 3Reg. 14:24: B1688 „Și-șe clădiră [...] stâlpi și desişuri preste tot *dealul* înalt”; B1938 „Și-au zidit jertfelnice pe înălțimi și stâlpi cu pisanii idolești pe orice *colină* mai înaltă”; B1988 „Și-au făcut înălțimi, idoli și Astarte, pe orice *deal* înalt”; Luc. 3:5: TETR. „*Măgurile* pleca-se-vor”; NT „*Măgura* să va așăza”; B1688 „Toată [...] *măgura* să va smeri”; B1938 „Orice *deal* se va pogori (B1988: *se va pleca*)”. (Fig.) Ps. 113:4: PS „Codrii (PH *munții*) giucară ca berbecii, și *munții* (PH *dealurile*) ca miei oilor”; COR. Ps. „Codrii au jucat ca berbecii și *munții* ca miei oilor”; DOS. Ps. „Măgurile careții săltară și *munții* ca miei să giucară”; B1688 „Săltară (B1988: *au săltat*) [...] *dealurile* ca miei oilor”; B1938 „Au săltat ca berbecii, [...] *dealurile* ca mioarele!”. 2. ‘Altar pentru jertfele idolilor clădit pe un deal’: Ps. 78:58: B1688 „Și-L urgisiră pre Dânsul în *dealurile* lor și cu ceale cioplite ale lor mânără pre El”; PS „Mânără Elu în *munții* Săi, și întru bolovani săi interitară (PH, COR. Ps. *întărătara*) El(u)”; DOS. Ps. „Mâniind pre Domnul cu *movile*,/ Cu idoli ciopliți”; B1938 „Îl ațără cu închinăciunea lor pe *culmi* înalte, și cu idolii lor”; B1988 „L-au mânără pe El cu *înălțimile* lor și cu idolii lor”.

Deal apare frecvent în textele religioase, iar sinonimele sale contextuale sunt: *colină*, *măgură*, *munte* (sens 1); *munte*, *movilă*, *culme*, *înălțime* (sens 2). În româna veche, numele comune din seria amintită erau sinonime contextuale, ca urmare a sensului

lor mai general ‘înălțime’. Acesta era sensul lor etimologic în textele biblice. Observăm că, în traduceri religioase din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, *munte*, *deal*, *măgură*, *codru* au un conținut semantic mai complex decât cel actual, întrucât sunt folosite cu sensuri ieșite din uz (în prezent). Această particularitate permite fiecăruia dintre termeni să fie folosit ca sinonim parțial al celorlalte.

Munte reprezintă noțiunile: **1.** ‘Formă de relief cu o înălțime de peste 800 de metri’: 1Mac. 4:37: B1688 „Să suiră în *muntele* Sionul”; B1938 „S-au suit pe *muntele* (1988: în *muntele*) Sionului”; Mat. 8:1: TETR., NT „Pogorându-Să (B1688: *pogorându-Se*) El den *munte*”; B1938 „Pogorându-se din *munte*”; B1988 „Coborându-se El din *munte*”. **2.** ‘Loc înalt și izolat’: Marc. 6:46: TETR., NT, B1688 „Mearse în *munte*, să Să roage”; B1938, B1988 „S-a dus în *munte* ca să se roage”. Fapte 7:30: COR. L. „Întru pustia *codrul* Sinaiei”; NT „În pustia (B1688 în *pustiul*) *muntelui* Sinaiei”; B1938 „În deșertul (B1988: în *pustiul*) *Muntelui* Sinaiei”.

Sinonimul contextual al lexemului *munte* (folosit în unele versiuni la singular, iar în altele la plural) este numele comun *codru*. Cuvântul apare atât singur, cât și în sintagmele *Muntele Sion(ului)* și *Muntele Sinaiei*. În aceleași unități lexicale cele două toponime determină atât termenul latinesc moștenit, *munte*, cât și pe cel autohton, *codru*, cu care se află în concurență în textele vechi. Remarcăm sinonimia *munte* – *codru*, în baza semului comun ‘loc înalt împădurit’.

b) Elemente de vegetație

Codru exprimă următoarele înțelesuri: **1.** ‘Pădure (deasă)’: Deut. 19:5: B1688 „Va intra [...] la *codru* să adune leamne”. Cf. B1938 „Va intra (B1988 *se va duce*) în *pădure* [...] ca să taie lemn”. **2.** ‘Munte’: Ps. 14:1: PS, COR. PS. „Doamne [...] în *codrul* sfânt al Tău?”; PH „Doamne [...] în cel svântu *dealu* al Tău?”; DOS. PS. „Doamne [...] în *măgura* cea deasă?”; B1688, B1988 „Doamne, [...] în *muntele* cel sfânt al Tău?” (B1938 „în sfânt *muntele* Tău?”). **3.** ‘Colină’: Is. 40:12: B1688 „Cine au pus [...] *codrii* cu cumpăna?”. Cf. B1938 „Cine a cântărit [...] *colinele* (B1988 *văile*) cu balanța (B1988: „cu cântarul”)”. **4.** ‘Loc înalt’, ‘culme’: Ier. 14:6: B1688, B1988 „Măgarii sălbateci stătură pren *codri*”. Cf. B1938 „Asinii sălbatici stau pe *culmi* pleșuve (B1988 în *locuri înalte*)”. **5.** ‘Ridicătură de pământ’: Iez. 6:3: B1688 „Zice Adonai Domnul [...] *codrilor*”; B1938 „Rostește (B1988 *grățește*) Domnul Dumnezeu [...] *luncilor* (B1988 *șesurilor*)”.

Adriana Ionescu (1985, p. 67) arată că în româna comună sensul primar al lui *codru* era ‘pădure situată pe o înălțime’, principalul argument invocat de cercetătoare în scopul susținerii ipotezei sale fiind folosirea termenului *pădure* ca denumire generală a acestui tip de vegetație „indiferent de locul pe care se situează”. Hasdeu (1972, p. 244-246) este de părere că termenul de substrat *codru* era întrebuițat cu semnificația ‘pădure’ în Dacia Traiană și cu aceea de ‘munte; munte păduros’ în Istria. Al. Rosetti (1967, p. 77) explică relația *pădure* – *munte* nu ca pe un calc după slavă, ci ca urmare a unei evoluții paralele în română și slavă. Sinonimia parțială dintre *codru* și *pădure* este, în opinia Adrianei Ionescu (1985, p. 67), o probă a originii diferite a acestor două nume comune.

În versetele biblice comparate de noi, *codru* pune în evidență semantismul remarcat de lingviștii citați. *Codru* este întrebuințat de Coresi, în traducerea psalmilor, cu sensul ‘munte’. În B1688 acest nume comun apare cu înțelesurile ‘pădure’, ‘loc înalt’, ‘deal, colină’, ‘șes’, dar el nu figurează nici în B1938, B1988. În acestea din urmă sunt folosite doar echivalentele contextuale ale lui *codru*. Sinonimele sale parțiale sunt: *pădure* (sensul 1); *munte, deal, măgură* (sensul 2); *colină, vale* (sensul 3); sinonimul unic *culme* și perifriza *loc înalt* (sensul 4); *luncă, șes* (sensul 5). *Codru* este utilizat în accepțiuni învechite și populare, iar echivalentele sale aparțin aceluiași registru stilistic. El este astăzi rar folosit, în locul său fiind preferat *pădure*.

Măgură este înregistrat cu următoarele sensuri: **1.** (Fig.) ‘Înaltul cerului’: Is. 14:14: B1688 „În *măgură* naltă”. Cf. B1938 „Pe *înaltul norilor*”; B1988 „*Deasupra norilor*”. **2.** ‘Pășune la munte’: Luc. 8:32: B1688 „Porci mulți păscând în *măgură*”; B1938, B1988 „Porci, care pășteau pe *munte*”. **3.** ‘Deal, colină’: Ier. 50:6: B1688 „[O]i den *măgură* preste *munte* au mers”. Cf. B1938 „[O]i mergeau din *munte* în colină”; B1988 [Oile] „rătăcit-au ele din *deal* în *munte*”. **4.** ‘Movilă din piatră’: Fac. 32:46: B1688 „Adunară pietri și făcură *movilă*”; B1938 „Adunară pietre și clădiră o *măgură*”; B1988 „Au adunat pietre și au făcut o *movilă*”. **5.** ‘Munte împădurit’: Ag. 1:8-9: B1688 „Suiți-vă pre *măgură* și tăiați leamne”. Cf. B1938, B1988 „Suiți-vă în *munte* și aduceți lemne”. Ps. 2:13: COR. PS. „Spre [Sion] *măgură*”; DOS. PS. „*Muntele Sionul*”; PH „Sion, *codrul* svântulu a Lui”; PS „A Sionului *măgură* sfântă a lui”; B1688 „Sion, *muntele* cel sfânt al Lui”; B1938 „Sion, sfânt *muntele* meu”; B1988 „Sion, *muntele* cel sfânt al Lui”.

Măgură este un cuvânt românesc foarte vechi, considerat ca derivat de la radicalul indo-european *mag-* cu sufixul traco-dac *-urë* (prezent în alți termeni autohtoni: *purure, strugure*), dar nu este un împrumut din albaneză. Cuvântul aparține vocabularului pasiv al limbii noastre, în locul lui fiind utilizați alți temeni cu semantism apropiat de al său; este vorba despre substantivele *codru* și *munte*. Prin comparație cu *măgură, codru* – termen de asemenea învechit – este mai des folosit în limba contemporană, unde are în special sensul ‘pădure deasă’. „Apariția sensului ‘pădure’ se datorează sinonimiei lui *măgură* cu *codru* și *munte*, frecventă în româna veche. Datorită acestei sinonimii care funcționa la început numai pentru situațiile în care *codru* = *munte, măgură* (prin atracție sinonimică) a devenit sinonim și cu *codru* ‘pădure’. Se pare că acest sens a fost destul de frecvent, de vreme ce el este atestat în româna contemporană” (Ionescu 1985, p. 122). Tot Adriana Ionescu (*ibid.*) explică sensurile ‘deal’ și ‘munte’ ale lui *măgură* ca dezvoltări ulterioare de sensul primar al acestuia ‘ridicătură, teren înălțat’, pe baza semului ‘înălțime’. Echivalentele contextuale ale termenului învechit *măgură* sunt: *munte* (sensul 1); *pădure, munte* (sensul 3); *colină, deal* (sensul 4); *codru, deal, munte* (sensul 5); *grămadă, movilă* (sensul 6); *munte* (sensul 7) și perifrizele: *înaltul norilor, deasupra norilor* (sensul 2).

Pădure exprimă accepțiunile: **1.** ‘Teren acoperit de copaci; vegetația (formată din copaci, mușchi, ciuperci, ierburi etc.) și animalele aflate aici’: Is. 10:18: B1688, B1938 „Fala (B1988 *strălucirea*) *pădurii* lui [...] va fi nimicită”. **2.** ‘Deal mare sau munte (împădurit)’: Iis. Nav. 17:16: B1688 „Suie-te la *pădure*”; B1938 „Urcă-te în

ținutul păduros”; B1988 „Duceți-vă în păduri”. **3.** (Fig.) ‘Templu păgân’: Deut. 7:6: B1688 „Pădurile (B1938 *așerele*; B1988 *dumbrăvile*) lor să le tăiați și ceale cioplite ale bozilor lor (B1938 *chipurile turnate*) să le ardeți (B1988 *idolii dumnezeilor lor să-i ardeți*)”. **4.** (Fig.) ‘Împărăția lui Dumnezeu; (spec.) Muntele Sion’: Ps. 77:59: COR. PS. „Pădurea sfinției (PS: *sfinției*) Sale [...] ce feace dereapta Lui”; DOS. PS. „Măgura svântă, de dreapta lui agonisită”; B1688 „Muntele sfinției Lui, [...] carele au câștigat dreapta Lui”; B1938 „Muntele agonisit de dreapta Sa”; B1988 „Muntele pe care l-a dobândit dreapta Lui”.

Lexemul *pădure* are ca sinonime unice apelativele *munte* (sensurile 2, 3); *așeră*, *dumbravă*, *măgură* (sensul 3) și perifrazele *ținut păduros* (sens 2), *botarul sfântului ținut*, *botarul sfințeniei Lui* (sens 3). Semul comun, ‘loc înalt’, stă la baza seriei sinonimice menționate. Echivalența contextuală a numelor comune enumerate se datorează folosirii lor cu sensuri frecvente în româna veche, dar rare sau ieșite din uz în limbajul actual.

c) Elementele acvatice

Baltă are accepțiunile: **1.** ‘Apă stătoare permanentă împreună cu vegetația și fauna specifice’; ‘zonă inundabilă cu locuri în care stagnează apă’: Iez. 47:11: B1688 „Malurile lui [...] spre sare să deaderă”; B1938 „Bălțile (B1988: *lacurile*) lui [...] vor rămâne pentru sare”. **2.** ‘Groapă cu apă sau cu mocirlă; apă (de ploaie) dintr-o groapă’. Ieș. 8:1: PO „Tinde (B1688, B1938, B1988 *Întinde*) [...] toiagul [...] pre bâlți (B1688 *pre mocerite*; B1938 *peste beleștae*).

Sinonimele contextuale ale lexemului *baltă* sunt: *mal*, *lac* (sens 1); *mocerită*, *beleșteu* (sens 2).

Semantismul complex al substantivului *baltă* rezultă din faptul că în limba veche termenul includea mai multe accepțiuni decât în cea contemporană; unele dintre ele aparțin astăzi registrului învechit, iar altele au ieșit din uz.

Pârâu are următoarele sensuri: **1.** ‘Râu’: Ps. 92:4: PS „Rădicară (PH *rrădicară*; COR. PS. *rădicară-se*; B1688 *ridică*; B1938, B1988 *ridicat-au*) riurele (PH *rriurile*; COR. PS. *răurele*; B1938, B1988 *răurile*) Doamne, [...] glasurile (COR. PS. *glasurile*; B1688, B1938, B1988 *glasurile*) sale (B1938, B1988 *lor*)”; DOS. PS. „Păranăle tare strigă”. **2.** ‘Apă’: Iis. Nav. 16:8: B1688 „La mare la pârâul Cana”. Cf. B1938 „În lunca pârâului Cana”; B1988 „Către rânlețul Cana”. **3.** ‘Viroagă’: Ioan 18:1: B1688 „Iisus ieși împreună cu ucenicii Lui decinde de pârâul Chedrilor”; B1938 „Ieșit-a Iisus cu ucenicii lui dincolo de viroaga Chedronului”; B1988 „Iisus a ieșit cu ucenicii Lui dincolo de pârâul Cedrilor”. **4.** ‘Apă curgătoare’: Fac. 32:24: PO, B1688 „Trecu pârâul”. Cf. B1938 „A trecut dincolo de râu”; B1988 „A trecut râul”. **5.** ‘Izvor’: Ps. 109:7: DOS. PS. „Apă de pre pârâu va bea cale”. Cf. PS „Dân izvoru în cale bea”; PH „Den vale în cale bea-va”; COR. PS. „De izvor în cale bea”; B1688 „Den pârâu pe cale va bea”; B1938 „Din pârâul din cale el bea apă”; B1988 „Din pârâu pe cale va bea”.

Pârâu era inițial denumirea generică a oricărui curs de apă, indiferent de dimensiunile acestuia. Sensul ‘râu’, pe care-l avea *pârâu* în româna veche, este o evoluție

ulterioară explicabilă (Ionescu 1985, 146) prin asemănările formale și semantice dintre cei doi termeni (*râu* și *pârâu*), care i-au determinat pe vorbitori să îi confunde. Sinonimele sale sunt: *râu* (sensul 1); *râuș* (sensul 2); *viroagă* (sensul 3); *apă, râu, vale* (sensul 4); *izvor* (sensul 5). Relația de sinonimie dintre *pârâu* și echivalentele sale contextuale a fost posibilă pe baza semantismului primar foarte cuprinzător al termenului de substrat care reprezenta atât denumirea generică a oricărui curs de apă, cât și denumirea pentru traiectoria parcursă de aceasta. Cuvântul autohton apare cu forma veche de plural, *pârâuă*, care are ca echivalente (înv.) *râuure* (la COR. PS.) și *râuri* (B1938, B1988).

Gr. Brâncuș (1983, p. 161-168) și Adriana Ionescu (1985, p. 163) remarcă lipsa unui sinonim total al lui *pârâu* și arată faptul că între el și *râu* există „un raport ca de la general la particular rezultat din specializarea semantică pastorală a termenului” (Brâncuș 1983, p. 168), în sensul că *râu* „acoperă o suprafață semantică mai mare”, iar *pârâu* „i se subordonează ca specie a genului, se include în sfera semantică a termenului latin” (*ibid.*). Acesta este un argument important pentru care *pârâu* aparține vocabularului activ al limbii române.

Lac are sensul ‘întindere (mare) de apă stătătoare, aflată într-o depresiune’: Is. 36:16: B1688 „Veți bea apă den *lacul* vostru”; B1938 „Fiecare să bea apă din *fântână* sa”; B1988 „Fiecare va bea apă din *puțul* său”.

Lac are în exemplele de față înțelesul ‘fântână, puț’; ultimele cuvinte reprezintă echivalentele contextuale ale lui *lac*. Am observat în secțiunea anterioară faptul că *lac* desemnează o întindere de apă stătătoare, iar în cazul de față sunt exprimate conceptele de ‘apă stătătoare’ și ‘construcție destinată stocării apei în vederea consumului acesteia’. *Lac* reprezintă aici termenul generic al sericii, iar *puț* și *fântână* sunt sinonimele sale parțiale. Acestea din urmă se referă numai la construcție + apa din interiorul acesteia, pe când *lac* denumește orice fel de apă stătătoare.

Râu denumește o ‘apă curgătoare (permanentă) formată din unirea mai multor pârâuri, care se varsă într-un fluviu, într-un alt râu, într-un lac, într-o mare’: Is. 50:2: B1688 „Voi pune *râurile* pustie”; B1938 „*Fluviile* le prefac în pustiu”; B1988 „*Râurile* le prefac în pustiu”.

Substantivul comun *râu* este echivalentul parțial al lui *fluviu*. Sinonimia celor două nume comune se datorează semului comun ‘apă curgătoare’. În urma concurenței dintre cele două elemente lexicale, primul s-a specializat în limba contemporană cu sensul ‘apă curgătoare formată din mai multe pârâuri, care se varsă într-un fluviu’, iar cel de-al doilea denumește doar ‘cursuri de apă care se varsă în mare’. Se pare, totuși, că în limba veche *râu* avea și sensul *fluviu*.

Mare reprezintă: 1. ‘Denumirea generică a unei întinderi vaste de apă stătătoare, adâncă și sărată, de pe suprafața pământului, unită cu oceanul printr-o strâmtoare’: Is. 50:2: B1688 „Pustii-voiu *marea*”; B1938 „*Zvânteț marea*”; B1988 „*Usuc marea*”. Ier. 48:32: „*Vițele* tale trecură *marea*”; B1938 „*Vițele* tale se întindeau dincolo de *mare*”; B1988 „*Ramurile* tale s-au întins peste *mare*”. 2. ‘Componentă a templului iudaic din Vechiul Testament’: Ier. 52:15: B1688 „*Marea* cea de aramă cea den Casa

Domnului”; B1938 „Marea de aramă din templul Domnului”; B1988 „Marea de aramă care se afla în templul Domnului”.

Lexemul *mare* nu are sinonime în exemplele citate. Cuvântul figurează și în sintagma *marea de aramă*, care apare în contextele selectate din cele trei versiuni ale *Bibliei*.

4. Particularitățile morfo-sintactice ale termenilor

Cuvintele studiate sunt folosite cu formele învechite și moderne de singular și plural: ex.: *pârâu* pl. *pârâuri*, (înv.) *pârâuă*; *râu* pl. *râuri*, (înv.) *râuă*. Lexemele *codru*, *măgură*, *munte* îndeplinesc rolul de complement circumstanțiale de loc pe lângă verbele *a merge*, *a se duce*, *a se urca*, de care se leagă prin prepozițiile *la*, *în*, *pe*. De ex.: „S-a suit în munte”/ „S-a urcat în munte”/ „S-a dus în (sau *la*) munte”. Sunt frecvente, în textele vechi, construcțiile *a se duce*, *a se urca*, *a veni*, *a se sui în (la) munte*, al căror sens este ‘a se retrage într-un loc înalt’.

5. Originea termenilor câmpului lexical al reliefului

Din perspectiva originii, inventarul lexical studiat în articolul de față reunește cuvinte: a) moștenite din latină: *câmp*, *câmpie*, *lac*, *mare*, *munte*, *râu*; b) provenite din substratul traco-dac: *baltă*, *codru*, *măgură*, *pădure*, *pârâu*; c) împrumuturi din slavă: *deal*; d) derivate de la baze latinești: *înălțime*.

6. Echivalentele de traducere

Florica Dimitrescu (1995, p. 34) vorbește despre două tipuri de sinonimie în textele religioase: *simplică* (între doi termeni sau „binoame sinonimice”) și *complexă* (între mai mulți termeni cu același referent). În contextele comparate de noi apar:

1) „binoame sinonimice” formate din: a) sinonime unice: *înălțime*, *șid*, *râu*, *râușet*, *viroagă*, *izvor*, *vale*, *înălțime*, *tărie*, *slavă*, *colină*, *deal*, *râu*, *fluviu*, *pădure*, *munte*, *munte*, *codru*, *codru*, *pădure*, *măgură*, *munte*, *măgură*, *movilă*, *râu*, *pârâu*, *pârâu*, *viroagă*; b) sinonim unic + perifrastic: *pădure*, *șinut păduros*, *înaltul norilor*, *deasupra norilor*, (*Dub de la*) *înălțime*, (*dubul cel de*) *sus*;

2) serii cu trei termeni compuse din: a) sinonime unice: *înalt*, *departe*, *înălțime*, *înălțime*, *munte*, *deal*, *baltă*, *lac*, *mal*, *nalt*, *înălțime*, *înălțime*, *sus*, *înalt*; *codru*, *deal*, *munte*, *grămadă*, *movilă*, *codru*; *câmpie*, *câmp*, *șes*; *sus*, *înălțime*, *deasupra*; *înălțime*, *miez*, *amiază*, *lac*, *fântână*, *puț*; *înălțime*, *fală*, *mândrie*; *codru*, *colină*, *vale*; *codru*, *luncă*, *șes*; *măgură*, *munte*, *deal*; *măgură*, *munte*, *codru*; *pădure*, *așeră*, *dumbravă*; *baltă*, *mocerită*, *beleșten*, *izvor*, *vale*, *pârâu*; b) sinonime unice + perifrastice: *codru*, *culme*, *loc înalt*; *măgură*, *înaltul norilor*, *deasupra norilor*, *pădure*, *șinut păduros*, *munte*;

3) serii cu patru termeni alcătuite din: a) sinonime unice: *baltă*, *lac*, *mocerită*, *beleșten*, *deal*, *colină*, *măgură*, *munte*; *munte*, *movilă*, *deal*, *culme*, *înălțime*; *codru*, *deal*, *măgură*,

munte; b) sinonime unice + perifrastice: *măgură*, *munte*, *hotarul sfântului ținut*, *hotarul sfințeniei Lui*.

Cu excepția lui *mare*, care nu are echivalente contextuale, celelalte elemente lexicale au un număr redus de sinonime parțiale. Predomină seriile cu două și cu trei componente (unice și perifrastice).

Sinonimia reflectă, în opinia Floricăi Dimitrescu (1995, p. 37), dorința traducătorului de a găsi nu numai corespondentul cel mai potrivit, cel mai expresiv și cu cea mai mare frecvență în limba noastră, ci și strădania sa de a evidenția toate nuanțele originalului. Existența acestei relații semantice în textele vechi se datorează, după părerea autoarei citate, faptului că la transpunerea în română a scrierilor sacre au lucrat simultan mai mulți traducători și tipografi (roluri nedelimitate strict în perioada veche) și că fiecare dintre acești cărturari a făcut apel la elementele lexicale cele mai uzitate în regiunea din care provenea el. Dimitrescu (1995, p. 52) face următoarele considerații:

Importanța celor două categorii de sinonime nu este dată de cantitatea lor, ci de momentul istoric de început de dezvoltare a limbii române literare, [...] deoarece se poate observa că, cu cât lanțul sinonimic este mai extins, cu atât posibilitățile de înlocuire ale fiecărui termen cu toți ceilalți sunt mai rare. În general, se poate stabili o relație de inversă proporționalitate între lungimea lanțului sinonimic și posibilitățile de substituție pentru că sferile semantice ale sinonimelor se intersectează numai pe o suprafață redusă, fiecare termen aducând semnificații noi pe plan funcțional-stilistic. În acest fel, operația de comutare, specifică pentru identificarea sinonimelor, poate atrage modificarea valorii semantice a enunțului.

Din perspectiva originii, echivalentele sunt: a) moștenite din latină: *apă*, *înalt*, *sus*, *șes*, *vale*; b) de proveniență autohtonă: *baltă*, *codru*, *măgură*; c) împrumuturi: *dumbravă*, *izvor*, *mocerită*, *movilă* (de origine slavă); *botar* (de origine maghiară); c) neologisme: *colină*, *fluviu*.

Din punct de vedere etimologic, seriile sinonimice menționate anterior au următoarea componență: 1) der. + sl. (2); lat. + der. (2); sl. + sl.; fr. + sl.; fr. + lat.; lat. + substr. (4); substr. + substr. (2); substr. + sl. (2); lat. + comp. + der.; der. + lat. + sl.; 2 substr. + lat.; lat. + 2 der. (3); 2 lat. + der.; substr. + lat. + sl. (5); 2 sl. + substr.; 3 lat. + der.; substr. + lat. + fr.; 2 substr. + n. pr.

Observăm că preponderența cantitativă o au numele comune autohtone, cele moștenite din latină și cele de origine slavă. Folosirea împrumuturilor demonstrează preocuparea celor care au tălmăcit textele religioase pentru înnoirea permanentă a limbii române și pentru dezvoltarea vocabularului acesteia.

Lipsa regionalismelor este justificată de strădania traducătorilor de a folosi doar termenii cu o circulație generală în limba noastră. Florica Dimitrescu (1995, p. 52) arată importanța studierii sinonimiei în context întrucât acesta din urmă evidențiază „valorile cognitive și afective” ale fiecărui cuvânt în parte. Tot de aici se observă dacă echivalentele românești redau fidel originalul sau dacă ele sunt expresia cunoștințelor lingvistice, a culturii cărturarilor, a zonei de proveniență și a dorinței

acestora de a transpune scrierile sacre într-un mod cât mai expresiv și de a evita repetițiile. Aici s-ar putea adăuga și influența unui eventual „revizor” sau tipograf, fapt care nu explică întru totul varietatea traducerii.

7. Prezența în frazeologie a elementelor lexicale denumind tipurile de relief

Dintre lexemele cercetate, numele comun *înălțime* figurează ca element component al locuțiunii verbale *a pune la înălțime* = ‘a ridica, a înălța, a mări’: Iov 5:11: B1688 „Pre Cela ce face pre cei smeriți la înălțime”; B1938 „Ca să pună întru înălțime pe cei smeriți”; B1988 „El înălță pe cei smeriți”.

8. Concluzii

Terminologia formelor de relief în textele religioase din secolele al XVI-lea – al XVII-lea și al XX-lea este considerabilă din punct de vedere cantitativ. Din rațiuni de spațiu am selectat cele mai reprezentative lexeme, pe care le-am grupat în trei categorii: a) elemente terestre și cosmice (semul comun – ‘înălțime’); b) elemente de vegetație (semul comun – ‘suprafață înaltă acoperită de copaci’); c) elemente acvatic (semul comun – ‘apă’).

Citatele selectate din versiunile românește ale textelor biblice au demonstrat semantismul complex al termenilor cu ajutorul cărora se exprimă ideea de înălțime. Terminologia analizată aparține registrului literar al limbii noastre și are un caracter general, nu numai ca urmare a utilizării sale în lucrările religioase vechi și moderne la care am făcut referire, ci și a prezenței acesteia în vocabularul vorbitorilor din toate provinciile românești.

Bibliografie

A. Izvoare și lucrări de referință

- B1688 = *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1988.
- B1938 = *Biblia adică dumnezeiasca scriptură a Vechiului și a Noului Testament*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1938.
- B1988 = *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1988.
- COR. PS. = Diaconul Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu psaltirile coresiene din 1570 și din 1589*, text stabilit, introducere și indice de Stela Toma. București, Editura Academiei Române, 1976.
- COR. L. = *Liturgierul lui Coresi (1570)*. Text stabilit, studiu introductiv și indice de Al. Mareș, București, Editura Academiei Române, 1969.
- DOS. PS. = Dosoftei, *Psaltirea în versuri, 1673*. Ediție critică de N. A. Ursu, cu un cuvânt înainte de Înalț Prea Sfințitul Iustin Moisescu, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Iași, 1974.

- NT = *Noul Testament*. Tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către Simion Ștefan Mitropolitul Transilvaniei, Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei, 1988.
- PH = *Psaltirea Hurmușakî [cca. 1500-1510]*. Studiu filologic, studiu lingvistic și ediție de Ion Gheție și Mirela Teodorescu, vol. I: *Textul*, 85-211, Facsimile, vol. II: *Indice de cuvinte de Rovena Șenchi*, București, Editura Academiei Române, 2005.
- PO = *Palia de la Orăștie 1581-1582*. Text – facsimile – indice, ediție îngrijită de Viorica Pamfil, București, Editura Academiei Române, 1968.
- PS = *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește, [1573-1578]*. Edițiune critică de I. A. Candrea, București, Socec et. Comp., 1916.
- TETR. = *Tetraevanghelul tipărit de Coresi, Brașov, 1560-1561, comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănăești, 1574*. Ediție alcătuită de Florica Dimitrescu, București, Editura Academiei Române, 1963.

B. Literatură secundară

- Brâncuș, Gr., *Vocabularul autohton al limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- Dimitrescu, Florica, *Dinamica lexicului românesc – ieri și azi –*, Cluj-Napoca, Editura Clusium și Editura Logos, 1995.
- Hasdeu, B. P., *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor.*, vol. I, Ediție îngrijită și studiu introductiv de Grigore Brâncuș, București, Editura Minerva, 1972 [1887].
- Ionescu, Adriana, *Lexicul românesc de proveniență autohtonă în textele din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, București, Tipografia Universității din București, 1985.
- Rosetti, Al., *Istoria limbii române, I: Limba latină*, ediția a patra, București, Editura Științifică, 1964.